

DALMATINAC DJAWHAR (o. 911. – 28. 01. 992.) UTEMELJITELJ KAIRA

Franjo ŠANJEK, Zagreb

U prvom tisućljeću evropske kršćanske civilizacije malo će se Hrvata moći podičiti iznimnim društveno-političkim položajem kao jedan anonimni ribar iz Cavtata kod Dubrovnika, koji će pod islamiziranim arapskim imenom Djawhar ben Abd Allah u 10. stoljeću doći na glas kao vrlo sposoban državnik i vojskovođa Fatimida, dinastije šiitskih kalifa koji su u razdoblju između 950. i 970. ovladali zemljama Sjeverne Afrike, od Atlantika do Nila, zahvaljujući prije svega vojničkom geniju izvanrednog stratega našeg podrijetla.¹

Na temelju usporedne karijere »ustadha« (upravitelja) Djawdhara, visokog činovnika fatimidske države, osuđenog zbog izdaje i pogubljenog za vladanja kalifa al-Hakima (1008), čiju su biografiju 1954. na arapskom jeziku objavili Mohammed Kamil Husain i Mohammed Abd al-Hadi Cha'ira, profesori kairskog sveučilišta, a koja nam je dostupna zahvaljujući francuskom prijevodu prof. Mariusa Canarda,²

---

1 Od brojnih zapisa i historijskih rasprava o Djawharovu životu i njegovim djelima navodimo nekoliko najzanimljivijih, koje su dostupne i čitateljima kojima nije dostupno bogatstvo literature pisane arapskim jezikom: IBN KHALDOUN, *Histoire des Berbères et des dynasties musulmanes de l'Afrique septentrionale*, sv. II, Alger 1854, str. 7 i dalje; F. WÜSTENFELD, *Geschichte der Fatimiden Chalifen nach den Arabischen Quellen*, Abhandlungen der Historisch-Philologischen Classe der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, XXVII (1881) 1, str. 3–14; Ch. SCHEFER – H. CORDIER, *Recueil de voyages et de documents pour servir à l'histoire de la géographie depuis le 13e jusqu'à la fin du 16e siècle*, sv. XIII: *Description de l'Afrique*, vol. I–III, Paris 1896–1898; V. MAŽURANIĆ, *Izvori Dubrovačkoga historika Jakova Lukarevića*, Narodna starina, 3/1924, str. 126, 132 i 137–138; E. LEVI-PROVENÇAL, *Histoire de l'Espagne musulmane*, sv. II: *Le califat umayyade de Cordoue (912–1031)*, Paris–Leiden 1950, str. 184–207; I. HRBEK, *Die Slawen im Dienste der Fatimiden*, Orchiv Orientalni, Prag, 21/1953, str. 543–581 (560–571); M. CANARD, *Vie de l'ustadh Jaudhar*, Alger 1958, str. 12, 15–16 i 184–185; H. MONES, *Djawhar al-Sikilli*, Encyclopédie de l'Islam, sv. II, Leyde–Paris 1965, str. 507–508; M. TADIN, *Odnos Hrvata i Arapa u srednjem vijeku*, zbornik »Susreti«, sv. VI, Zagreb–Bochum 1986, str. 74–115.

2 *Vie de l'ustadh Jaudhar (contenant sermons, lettres et rescrits des premiers califes fatimides) écrite par Mansûr le secrétaire à l'époque du calife al-Aziz billâh (365–386/975–996)*, Publications de l'Institut d'études orientales de la Faculté des lettres d'Alger, II/20, Alger 1958. – Od brojnih transkripcija Djawharova imena preuzeli smo onu iz *Enciklopedije islama*. Od ostalih navodimo: *Jauhar* (M. Canard), *Djauhar* (M. Quatremère), *Geboar* (Lav Afrikanac), *Djarshar* (Ch. Schefer), *Djarshar* (Encyclopaedia universalis) itd.

može se zaključiti da je naš Djawhar bio rob slobodnjak slavenskog podrijetla, kakvih je u ono vrijeme bilo mnogo na dvoru sjevernoafričkih Fatimida.

Budući da je u času smrti, 28. siječnja 992,³ Djawhar imao osamdeset jednu godinu, može se pretpostaviti da je rođen oko 911.

Arapska povijesna vrela 10–15. stoljeća redovito uz Djawharovo ime dodaju pridjevke »al-Saiklabi« (Slaven), »al-Rumi« (Latin) odnosno »al-Sikbilli« (Sicilijanac). Erudit i geograf arapskog podrijetla Lav Afrikanac (Leo Africanus), poznat pod kršćanskim imenom Johannes Leo de Medicis,⁴ u svom *Opisu Afrike* (Descriptio Africae), objavljenom 1556. godine,⁵ tvrdi da je Dalmatinac Gehoar (Djawhar) utemeljio Kairo.⁶ Francuski prevoditelj Charles Schefer začudo latinski tekst »a Gehoaro Chetibo Dalmata« prevodi s »un... Esclavon nommé Gehoar el Chetib« – jedan Slavonac imenom Gehoar el Chetib!⁷

U svojoj kronici na talijanskom jeziku, pod naslovom *Copioso ristretto degli Annali di Ravsa*, objavljenoj u Mlecima 1605. godine, Dubrovčanin Giacomo Luccari (Jakov Lukarević) preuzima podatke Lava Afrikanca o podvizima »vojskovođe (capitano!) Djawhara Dalmatina u Egiptu«, uz dodatnu vijest koju mu je priopćio Biagio Bevilacqua (Blaž Vodopić), i prema kojoj je Djawhar rodom iz Cavtata.⁸

Marin Tadin, profesor na Katoličkom institutu u Parizu, u podužoj raspravi o arapsko-hrvatskim odnosima u srednjem vijeku, pretpostavlja da je Lukarevićev Blaž Vodopić istovjetan s istoimenim hrvatskim pjesnikom, vezanim uz dubrovačku književnu sredinu 16/17. stoljeća.⁹

3 Usp. H. MONES, *Djawhar al-Sikilli*, str. 507.

4 Usp. V. MAŽURANIĆ, *Izvori*, str. 137.

5 Djelo Lava Afrikanca *De totius Africae descriptione libri IX* objavljeno je u izvornom latinskom tekstu 1556 (Antwerpen), 1559 (Tiguri) i 1632 (Leiden).

6 Leo Africanus, *De totius Africae*, izd. Leiden 1632, str. 684: »Alcairum vocem Arabicam vulgari Europaeorum idiomate corruptam dico... Fuit haec porrò civitas retroactis saeculis a *Gehoaro Chetibo Dalmata* conditione servo extracta... Alcairi civitatem moenibus cinctam familiarum octo millia non excedere... Celeberrimum Alcairi templum vulgò Gemih Hashare, hoc est illustre templum patria voce nuncupatum.«

7 Usp. Ch. SCHEFER, *Jean Leon African. Description de L'Afrique tierce partie du Monde*, sv. III, Paris 1898, str. 351: »[Le Cair] fut édiifiée... par un esclave Esclavon nommé *Gehoar el Chetib*... qui erigea dans icelle ce fameux et admirable temple qu'il nomma Gemil el Hashare, c'est a dire temple illustre.«

8 G. LUCCARI, *Copioso ristretto*, str. 8: »Et come si vede in Giovanni Leone, e nell'Historia dell'Africa, et in Diadario di Ruset, *Gehoar Eleskare Dalmatino, il quale* (come scrive Biagio Beuil'acqua, *fù natio di nostro Epidaurò*) essendo Capitano di Caim Califfe di Cairoan, occupò l'Egitto, et fece scender le famiglie delle tre Arabie, sh'occuparono in vtile del suo Signore tutta l'Africa sino l'Oceano Atlantico... Et come scriue Gioan Leone i Califfi d'Egitto suoleuano trattenere *la gente Dalmatina* alla guardia della lor persona« (M. TADIN, *Odnos Hrvata i Arapa*, str. 111–112, bilj. 95).

9 U potrazi za identitetom Blaža Vodopića, M. TADIN (*Odnos Hrvata i Arapa*, str 90–91 i 112, bilj. 100–102) se poziva na radove V. MAŽURANIĆA (*Izvori*, str. 138) i M. FRANIČEVIĆA (*Povijest hrvatske renesansne književnosti*, Zagreb 1983, str. 473).

Nadimak »al-Sikilli« (Sicilijanac), koji u arapskim vrelima najčešće dolazi uz Djawharovo ime, ne protivi se njegovom dalmatinskom, odnosno hrvatskom podrijetlu.

Sicilija je u srednjem vijeku važno stjecište trgovine robljem. Nije isključeno da je i mladi Cavtačanin, iznenađen od saracenskih gusara za ribarenja uz južnu dalmatinsku obalu, izvjesno vrijeme proveo kao sužanj na Siciliji, odakle je kao rob dospio na dvor Fatimida u Kairouan u današnjem Tunisu. Poznato je, naime, da je i njegov otac također bio rob, pa se može pretpostaviti da su zajedno dospjeli u sužanjstvo i prodani na Siciliji.

Jedna nas zgoda iz Djawharova života upućuje na to da je general afričkih Fatimida bio strastveno zaljubljen u more i ribolov. U djelu *Kitab oul-Khitat* al-Maqrizi (1364–1442) službeni je povjesničar egipatskih Fatimida pribilježio vrlo zanimljivu anegdotu o našem sunarodnjaku: »Kad je 960. godine u pobjedonosnom pohodu protiv Maroka, vojskovođa Djawhar stigao do atlantske obale, organizirao je ribolov te je nekoliko rijetkih primjeraka iz bogatog ulova stavio u zemljane čupove s vodom i poslao ih kalifu al-Mu'izzu u Kairouan kao dokaz da je svojom vojnom pridonio proširenju njegove vlasti sve do obala Velikog mora« (Atlantskog oceana).¹⁰

Izgubljena Djawharova biografija (*Sîrat Jauhar*) anonimnog pisca, suvremenika fatimidskog generala našeg podrijetla, otkrila bi bez sumnje mnoge zanimljivosti iz ove događajima izvanredno bogate karijere i njegov ne mali utjecaj na društveni, kulturni i politički život Sjeverne Afrike i Egipta krajem prvog milenija kršćanske ere.

Od sačuvane historijske građe na arapskom jeziku najuvjerljiviji je Ali Ibrahim Hasanov spis *Ta'rik Djawhar al-Sikilli*, objavljen još 1933. u Kairu,¹¹ koji je na žalost dostupan samo poznavateljima arapskog jezika.

Lav Afrikanac, koji se u *Opisu Afrike* poziva na izvješća arapskih historičara, potanko opisuje podvige i uspjehe »al-Ka'ida« Djawhara. Prema pisanju ovog zanimljivog i nadasve dokumentiranog autora koji je doživio sudbinu našeg zemljaka, ali u obratnom smjeru jer je kao rođeni musliman iz Granade pao u ruke kršćanskih gusara i dospio na dvor pape Lava X. (1513–1521). Prvi spomen o Djawharu datira iz vremena vladanja kalifa al-Kaima (935–949). Za njegova nasljednika al-Mansura naš će sunarodnjak postati »al-Katib« (sekretar). Kad je 958. al-Mu'izz započeo osvajanje Magreba i cijele Sjeverne Afrike, predao mu je u ruke vojsku od dvadeset tisuća ljudi.

Kao vrlo sposoban vojskovođa i dobar strateg, Djawhar će u više navrata pobijediti brojem nadmoćnije berberske čete i tako bitno utjecati na pad ugleda španjolskih Omejida, koji su zemlje Magreba svojatali kao dio svog andaluškog kalifata. Nakon

---

10 Usp. Ch. SCHEFER – H. CORDIER, *Recueil de voyages*, XIII/1, str. 34.

11 Usp. bibliografiju H. Monésa u *Encyclopédie de l'Islam*, sv. II, Leyde-Paris 1965, str. 508. Zanimljive podatke o Djawharovim ratnim i graditeljskim podvizima čitatelj će naći također u S. LANE-POOLE, *The Story of Cairo*, London 1912, str. 119–120; G. MARÇAIS, *Berbérie musulmane*, Paris 1946, str. 153–156; Hasan Ibrâhim HASAN – Tâhâ Ahmad SHARAF, *Al-Mu'izz li-dîn Allâh*, Kairo 1948.

pobjede kod Taherta (958) u današnjem Alžiru, Djawhar se okreće prema jugozapadu, osvaja strateški važnu kneževinu Sidjilmasa, a pobjedom kod Feza 960. napokon prekida višestoljetnu dominaciju Omejida nad Magrebom u korist Fatimida. Omejidi će na afričkom tlu zadržati tek Ceutu i Tanger.

Godine 968. Djawhar ponovno ulazi na političku scenu kao vrhovni zapovjednik fatimidske armije u vojnom pohodu na Egipat.

Pošavši iz Kairouana u veljači 969. na čelu discipliniranih četa, koje je osobno izvježbao, Djawhar će za nekoliko mjeseci osvojiti zemlju drevnih faraona – Egipat. U podužoj izjavi, koju je sam sastavio i javno pročitao, Djawhar je domaćem stanovništvu uspio uliti povjerenje u novu fatimidsku vlast i na taj način osvojiti simpatije Egipćana. U to doba šiitski Fatimidi odlikovali su se snošljivošću prema kršćanskim zajednicama, pa je – ne bez Djawharovih zasluga – za egipatsku koptsku Crkvu i njezine samostane uslijedilo kraće razdoblje mira i prosperiteta.

Djawhar se kao novi politički i vojni upravitelj Egipta nije nastanio u Fostatu (al-Fustat), nego je udario temelje novoj egipatskoj prijestolnici koju je nazvao *al-Kahira* – Kairo. Ovaj će za kratko vrijeme postati drugi najveći muslimanski grad, poslije Bagdada.¹²

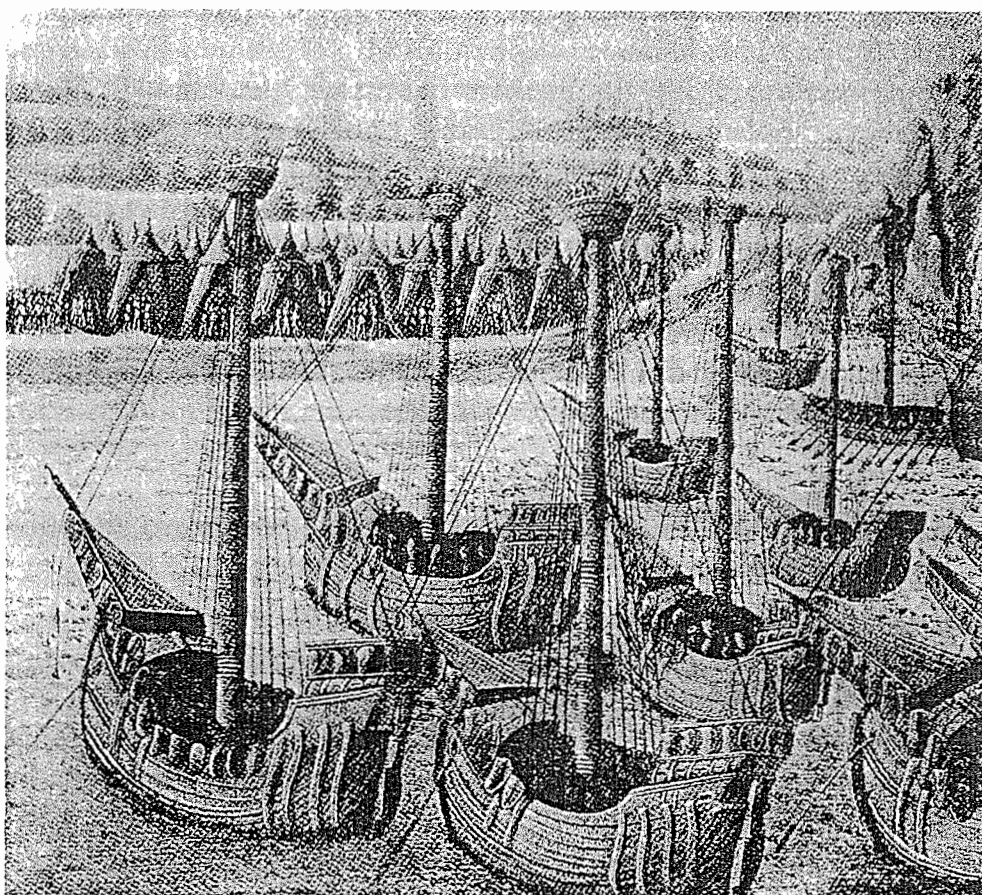
Djawhar je 4. travnja 970. označio početak gradnje glasovite džamije *al-Azhar* (najsajnija!) koju će svečano inaugurirati 22. lipnja 972. Postupna promjena toka rijeke Nil i pokretljivost lokalnog stanovništva izmijenit će s vremenom Djawharove građevne planove, ali ostaje činjenica da je naš daleki sunarodnjak utemeljitelj sadašnje egipatske prijestolnice. Urezani natpis iznad glavnog ulaza u džamiju al-Azhar podsjeća da je ovo remek-djelo fatimidske arhitekture »dao izgraditi al-Katib Djawhar, podrijetlom sa Sicilije, 360. godine po Hidžri« (tj. 972. godine kršćanske ere), prema al-Maqrizijevom svjedočanstvu iz 14. stoljeća.¹³

---

12 Podatke o Djawharovim osvajanjima nalazimo i kod Lava Afrikanca: »Semper vetarunt Mahumetani Pontifices, ne Arabes cum exercitu et tentoriis Nilum transmitterent... tempore Elcaini illius gentis et Califae et Pontificis, quod cum maximo exercitu ad illos missus fuerit quidam *Gehoar*, quem Califa Elcainus ex servo sibi a consiliis fecerat. Hic suas copias occidentem versus traducens, totam recuperavit Numidiam, Barbariam, perrexitque ad regionem usque Susam, ubi census sibi atque tributa largissima redi jussit. Quibus omnibus absolutis, ad suum Califam redit, atque quicquid hostibus ademptum erat, id illi totum suma cum fide reddit. Califa ubi foelices hujus successus vidit, jam de majoribus exequendis cogitare coepit. *Gehoar* autem quemadmodum jam occidentale illud regnum Domino recuperaverat, ita se mox armis totam orientalem plagam, hoc est Aegyptum, Sorian et Arabiam recuperaturum firmissime pollicetur« (*De totius Africae*, izd. Leiden 1632, str. 21–22). O *Gehoar*ovima vojnama usp. R. MANTRAN, *L'Expansion musulmane (VIIe–XIe siècles)*, Paris 1986, str. 189–190.

13 Hrvatsku verziju donosimo prema francuskom prijevodu Ch. Schefera (*Jean Leon African*, sv. III, str. 351): »L'inscription – selon Maqrizi – rappelle que 'cette oeuvre a été accomplie par Djauher le katib, originaire de la Sicile, l'an 360 (de l'Hégire).« O Djawharovoj gradnji džamije »al-Azhar« i fortifikacijama Kaira v. *Encyclopédie de l'Islam*, sv. IV, Leiden–Paris 1978, str. 442–447 (natuknica »al-Kâhira«).

Nakon što je uspostavio fatimidsku upravu nad Egiptom,¹⁴ Djawhar ostaje četiri godine kao jedini upravitelj. Kalif al-Mu'izz ušao je u Kairo tek 4. travnja 974. i malo poslije toga opozvao svog upravitelja i vrhovnog zapovjednika, koji se zatim povlači iz javnog političkog života da bi se posvetio pobožnosti i dobrotvornoj djelatnosti.¹⁵ Djawharov sin al-Husayn, general fatimidske vojske pod al-Hakimom, tragično je završio za pobune protiv istoimenog kalifa.

---

14 Nakon osvajanja Egipta Djawhar se zaratio s Karmatima, ali su ovi zarobili njegova zamjenika Dja'fara b. Falâha koga je s vojskom poslao da zauzme Siriju i Palestinu. Nešto uspjeha imao je na Arapskom poluotoku. Usp. H. MONES, *Djawhar al-Sikilli*, str. 508.
15 H. MONES, *Djawhar al-Sikilli*, str. 508.